

Kronik 25.07.2012 kl. 03:00

Stedsans i byplanlægningen

AF Thomas Martinsen, direktør Dansk Bygningsarv

Det danske landskab set fra en bil eller et tog tegner billedet af en nation, som er ved at forvandle sig til et kludetæppe af det, nogle kalder for ikke-steder. En nyudviklet stedsans bør være en måde at cementere stedets lokale betydning på.

Kører man gennem det danske landskab, vil man vide, at vores steder er kommet til at ligne hinanden mere og mere.

Motorveje, hotelkæder, butikcentre og identiske boligkvarterer har bredt sig ud over bakke og dal, så det i dag kan være svært at se, hvor i landet man i virkeligheden er. Det er de samme typer af byer, man passerer, med den samme type kulturhuse, butikker, gågader og kontorbygninger. Den samme type industrialiseret landskab og den samme type boliger. Ligesom det er den samme slags cafeteriaer, man holder pause ved, hvor man indtager den samme type fastfood og den samme type kaffe.

Groft sagt er det kun de forskellige broer over de danske bæltter, der indikerer, hvornår man forlader Jylland og begiver sig over på Fyn, og hvornår Fyn stopper, og Sjælland begynder.

Det danske landskab set fra en bil eller et tog tegner billedet af en nation, som er ved at forvandle sig til et kludetæppe af det, nogle kalder for ikke-steder. Det vil sige steder, der ikke får identitet ud fra de lokale og specifikke omgivelser, de indgår i, men ud fra den type af sted, de er: et moderne boligkvarter, et motorvejsnet, et kulturhus, et shoppingcenter og så fremdeles. Ikke-steder er identitetsløse rum, som er konstrueret ud fra en rationel og pragmatisk forestilling om at være så effektiv som muligt. Motorvejen skal guide os gnidningsløst og hurtigt gennem landskabet, shoppingcentret skal tilfredsstille vores behov for forbrug, cafeteriaet stille vores sult, og boligkvarteret vores trang til redegbygning. Ofte er ikke-steder udført i samme arkitektoniske stil og udtryk og skabt ud fra samme arkitektoniske idealer, som vi finder dem i mange andre moderne vestlige lande. Moderne arkitektur i en jysk kommune ligner moderne arkitektur i Dubai. Der er ofte kun skalaforholdet – og budgettet – til forskel.

Som det også siges, er disse ikke-steder en naturlig konsekvens af globaliseringen. Nye teknologier har gjort det muligt for os at bevæge os rundt i verden i en grad, som man ikke kunne forestille sig nogle generationer tilbage. Samtidig har nye traditioner medvirket til, at vi ikke slår rødder ét sted, men følger mulighederne fra det ene sted til det andet. Mobilitet er globaliseringens grundvilkår, som det hedder.

Ikke-stederne er med til at skabe ligheder mellem de mange steder, vi begiver os imellem, og derved genkendelighed. Genkendeligheden er vigtig, når man ankommer som ny til et nyt sted. Åh, tænker man, dét kulturhus/boligkvarter/torv ligner dét kulturhus/boligkvarter/torv der, hvor jeg kommer fra. Men spørgsmålet er, om denne udjævning af stedernes forskellighed ikke er med til at fjerne den særlige rastløshed, som også er et kendetegn ved globaliseringen: fornemmelsen af at føle sig hjemme alle steder og derfor ingen steder.

Jeg har i en del år arbejdet professionelt med at transformere eksisterende bygninger og miljøer om til nye funktioner, først og fremmest som direktør i konsulentfirmaet Dansk Bygningsarv, men også som leder af Bygningskulturens Hus, der i dag danner rammen om virksomheder og foreninger med interesse for bygningskultur. Inden for det sidste par år er det blevet tydeligt for mig, at vi står på kanten til en ny tid.

Når de danske steder og byer er begyndt at ligne alle andre steder og byer i den moderne verden, så er det ikke kun, fordi globaliseringen har sprængt de nationale grænser og skabt en fælles, transnational opfattelse af, hvordan god arkitektur skal se ud. Det meste af forrige århundrede har været kendetegnet ved nybyggeri og inddragelse af land til boliger, industri og byudvidelser – det, der inden for byplanlægning kaldes for "green field planning", altså planlægning på bar mark. Det er dette grundvilkår, der er ved at ændre sig, og sammen med det forestillingen om at bygge en ny – og bedre – verden op fra bunden.

I dag har vi mistet troen på, at vi kan skabe det perfekte samfund. Samtidig har kravet om bæredygtighed skabt et behov for at se på genanvendelsesmuligheder af allerede eksisterende lokalt byggeri. "Brown field planning", som det hedder med henvisning til tegl og mursten. Tendensen er tydelig: Mere end 2/3 af byggeaktiviteten i Danmark sker i allerede eksisterende, byggede miljøer.

Som jeg ser det, giver denne grundlæggende ny situation os en unik mulighed for at genskabe den stedlokalitet, som moderne arkitektur og byplanlægning har forsøgt at udviske over mange årtier. Jeg mener, at tiden er moden til at kaste vanetænkningen af os og lade stederne tale for sig selv. Med andre ord: Hvad kendetegner et sted? Og hvad gør et sted til noget, vi kan afgrænse fra andre steder?

Normalt forbinder vi stedsans med evnen til at genkende et sted, hvor man har været før, eller evnen til at orientere sig på steder, der er ukendte. Stedsans handler imidlertid ikke blot om geografisk orientering, men om vores fundamentale tilgang til steder. Vores sans for stedet. Stedets sanselighed. Dets evne til at skabe et særligt rum for os gennem forskellige former for sansepåvirkning.

Der er mange måder at erfare steder på. De danske bøgeskove skaber én type steder, mens byernes virvar, larm og myriade af biler, cykler og gående skaber en anden. Stederne omkring Vesterhavet er mærket af salt og vind, mens forlystelsesparken føles som et sted uden for tid og rum. En pause fra hverdagens trummerum. Nogle steder er fysiske vidnesbyrd om nationale begivenheder, som bygger bro mellem nu og dengang: Dybbøl Mølle eller skudhullerne fra Anden Verdenskrig i rådhuset i Odense.

Andre vidner om, at tiden er gået, og at også hverdagen undergår store omvæltninger gennem historien, som eksempelvis det lille historiske baggårdslokum i Krystalgade i København.

Ofte danner stederne rammen om den lille, men personlige historie. F.eks. stedet, hvor man fik sit første kys; hospitalet, hvor det første barn blev født, eller naturligvis barndomshjemmet, som for de fleste er et særligt, personligt sted. Min opfattelse af et smukt landskab kan eksempelvis ikke adskilles fra de gule rapsmarker, som dækkede min barndoms bakkede landskab.

Stedsans i denne sammenhæng betyder, at vi må forstå steder som de konstant foranderlige situationer, der hele tiden opstår mellem mennesker, ting, arkitektur, teknologier, natur, landskaber, følelser, erindringer og klimaforhold. Steder er sammenfiltninger af sansepåvirkninger, historier og erfaringer. Stedsans er at have blik for denne mangfoldighed og evige foranderlighed ved vores steder. Stedsans er en tilgang, hvor netop følsomheden over for stedet er sat i centrum.

Stedsans er en anerkendelse af betydningen af det fysiske rum, som værdifuldt i sig selv. Stedsans er en hyldest til stedet. Dets stemning, dets atmosfære. Det, der gør stedet til dét sted og ikke andre steder. Men det hylder også menneskene: evnen til at mærke, ændre og udveksle steder. Stedsans planter os på jorden og derved i den virkelighed, vi med globaliseringens indtog er ved at miste fornemmelsen for.

Det er ud fra den betragtning, jeg mener, at stedsans kan være en ny metode til byplanlægning og arkitektur: At vi tager udgangspunkt i, hvad stederne gør ved os, inden vi gør noget ved dem.

For kommunerne, regionerne og staten bør stedsans være en måde at cementere stedets lokale betydning

på.

Stedsans er derfor ikke et forsøg på at genskabe stederne, som de var før moderne arkitektur og byplanlægning. Tværtimod giver stedsans selv de mest markante ikke-steder en sanselig side og en identitet. Jeg ved for eksempel godt, hvor motorvejsstrækningen er særlig følsom over for regn, eller hvor man får udsigt til den bedste motorvejskaffe.